

УДК 141.3+159.964.269

У. П. Кошетар

АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ СТРАХУ В РЕЛІГІЙНІЙ ЕКЗИСТЕНЦІЇ

Національний авіаційний університет, upkoshetar@gmail.com

Анотація. В статті проведено дослідження феномену «страх» як складової релігійної екзистенції. Реалізація даної мети пов'язана з актуалізацією аналізу змісту негативного психічного стану (тривоги, відчаю, тощо) та подоланні онтологічного страху, притаманного людині. Був зроблений послідовний розгляд есхатологічної теми, що дозволило сформулювати важливе уявлення про подолання людиною страху, жаху, туги, завдяки духовній підготовці до смерті протягом всього життя.

Ключові слова: філософія космізму; страх; смерть; релігійна екзистенція; світогляд.

Вступ

Суспільні науки розглядають особистість як якісну характеристику людини, яка формується в процесі діяльності та спілкування в умовах певного соціального середовища. І. Кант писав, що на питанні про «людину» сходяться всі основні філософські проблеми (Кант, 1994: 280). Представники гуманістичної філософії зазначали, що особистість – це людина як цінність, задля якої відбувається розвиток суспільства. У концептуальному плані принципи значення для розробки теми дослідження мають праці провідних українських філософів, соціологів, психологів: В. Андрущенко, І. Бойченка, Л. Губерського, В. Євтуха, С.Кримського, І. Манохи, В. Москальця, І. Надольного, В. Роменця, В.Чуйка, В. Ярошовця та інших. П. Гайденко присвятила свої дослідження філософо-богословським поглядам С. К'єркегора. Для нашої розвідки важливими стали ідеї С. Ісаєва, присвячені проблемі смерті в протестантському модернізмі (Ісаєв, 1991 : 236). Дослідниця О. Ставцева розглядала аспекти поняття «екзистенція», притаманні філософії С. К'єркегора, М. Хайдеггера, Ф. Шеллінга (Ставцева, 2002 : 122-133). І. Скиба проаналізував специфіку взаємозв'язку гуманізму і «екзистуючої людини» (Скиба, 2016: 63-68). Актуальність дослідження полягає у необхідності аналізу кризового стану релігійної свідомості, виявленні змісту негативного психічного стану (тривоги, відчаю, тощо) та подоланні онтологічного страху, притаманного людині.

Мета і завдання

Мета дослідження полягає у виявленні того, як через феномен страху вирішується проблема онтології особистості, як це пов'язано із загально-методологічними установками екзистенційної філософії, який евристичний потенціал міститься в даному рішенні. На основі порівняльного аналізу метафізичного розуміння особистості дослідити аспекти феномену страху та можливості його подолання.

Методологія дослідження

У нашому дослідженні застосовано комплекс методів. Системно-структурний метод дозволив розглянути кожен елемент філософського дискурсу в проекції на ціле. Герменевтичний метод застосовувався для розуміння і тлумачення філософських текстів С. К'єркегора, Л. Шестова, П. Флоренського, М. Бердяєва тощо. Метод символіко-екзистенційного аналізу застосовувався для інтерпретації символів. Когнітивний підхід забезпечив погляд на філософський дискурс крізь призму процесів мислення, сприйняття і розуміння. Важливе

значення мали методи концептуально-порівняльного аналізу і ретроспективного моделювання, які дозволяють проаналізувати смислові інваріанти та зіставити світоглядні моделі текстів, предмету дискурсу.

Результати

Особистість розкриває своє буття через свободу, діяльність та творчість. С. К'єркегор, датський філософ та теолог, виступав проти тенденції дегуманізації суспільства. Він вважав, що людину неможливо звести до рівня речі та описувати як певні об'єкти. Філософ, на думку Р. Мея, звертав увагу на реальність безпосереднього досвіду, яка лежить в основі «об'єктивної та суб'єктивної реальності» (May, NY: 67). Людина повинна жити справжнім, духовним життям, та усвідомлювати себе особистістю за будь-яких умов. С. К'єркегор виділяв рівні особистісного буття: естетичний (панівна риса – безпосередня, чуттєва та інтелектуальна насолода), етичний (панівна риса – почуття обов'язку, виконання законів моралі) та релігійний (панівна риса – спілкування з Богом). Останній рівень надавав можливість людині стати справжньою, істинною особистістю, яка панує над загальним, над державою, суспільством, соціальною групою. Онтологічний вибір, на думку С. К'єркегора, відбувається ірраціонально, за допомогою волі, почуттів та емоцій. Одне із перших ґрунтовних досліджень творчості С. К'єркегора запропонував, перебуваючи у еміграції, російський філософ Л. Шестов. Зазначене було результатом спілкування із Е. Гуссерлем. Книга «К'єркегард і екзистенційна філософія» носила дещо суб'єктивний характер, оскільки автор акцентував увагу переважно на схожості, співзвучності своїх міркувань із концепцією данського мислителя.

Філософські роздуми Л. Шестова ґрунтувались на ідеї, що екзистенційна істина пов'язана з не стільки з раціональними законами, висновками на основі отриманого досвіду, історичними фактами, а з сенсом самого Буття, який знаходить своє втілення у філософській вірі. Остання певним чином відрізняється від суто сакрального одкровення. На думку філософа, тільки вона в змозі створити передумови для подолання людиною заангажованості перед фатальністю наслідків біблійного гріхопадіння. Л.Шестов писав, філософська віра «надає людині мужності та сил, щоб дивитись в очі смерті й безумству та не схилитись безвольно перед ними» (Шестов, 1993: 27). Як і у С. К'єркегора, саме екзистенційна філософія, стає онтологією людського буття. М. Хайдеггер наголошував на важливості релігійної,

психологічної, естетичної, етичної складової екзистентної (existentielles) проблеми. Не випадково філософи, теологи початку ХХ ст. продовжили досліджувати людську суб'єктивність та аналізувати людське існування. Наприклад, визначення пошуку шляхів «внутрішнього християнства» в «Таїнстві буття» Габрієля Марселя, який вплинув на ґенезу філософського екзистенціалізму.

Для релігійного рівня екзистенції виїмкове значення має феномен віри. В інтерпретації С. К'єркегора, вона постає як цікавість до істинного існування, прагнення абсолюту. Зазначене створює можливості для екзистенції в розумінні реалізації призначення особистості як суб'єкта перед Богом, а також людини, яка поєднує свободу та індивідуальність. Феномен віри, у даному контексті, надає можливість синтезу вічності та часу, нескінченного та кінченного, підкреслює різницю божественного та людського, сакрального та матеріального, стає виявом сміливості. Мислитель запропонував два типи релігійності: релігійність у межах офіційної ортодоксії християнства, та істинна релігійність представників християнських першоапостольських громад періоду раннього християнства.

Філософ визначив чотири рівні відчаю. Зазначений феномен притаманний людству без виключень; пересічна людина його може не усвідомлювати. Саме усвідомлення відчаю стає першим кроком на шляху до справжнього існування (естетичний рівень екзистенції). На цьому рівні прагнення до самовираження набуває деструктивний характер, оскільки, завдяки гіпертрофованим марнославству, зарозумілості, гордості людина втрачає прагнення до справжнього призначення та починає авторитарно вести онтологічний діалог із Творцем. Натомість, релігійний відчай, через подальшу сповідь і спокуту, створює умови для духовної трансформації (Кошетар, 2010 : 36). Завдяки усвідомленню того, що гріховність віддаляє від Бога, можливе набуття людиною істинного буття. Природним станом особистості нульового рівня екзистенції є гріховність. Естетичному рівню притаманний відчай, а не спокута гріха. Етичний рівень передбачає «відчай-слабкість» та «відчай-виклик». Отже, людина в одному випадку репрезентує розототожнення тоді, коли вона не бажає бути собою, бути грішною, а в іншому – культивує та глорифікує свою гріховність. На релігійному рівні людина може бути позбавлена смиренності та свідомо розпочати так звану «війну з Богом». Лише відважна людина на даному етапі збереже цілковиту любов до Творця, визнаючи та сповідаючи свою абсолютну провину перед Богом, тягар своєї гріховності. Всі, запропоновані С. К'єркегором стадії існування перебувають у постійній взаємодії. Їм притаманний різний прояв страху. Наприклад, на естетичному рівні філософ визначає страх генія, який за суджує, але не звинувачує сам себе (не визнає свою вину), знаходиться за межами всезагального. Мить перемоги породжує страх втрати досягнутого. Філософ зазначав, що провина визначає Ніщо етичного страху. Саме вона формує виїмкового індивіда. Яскравим виразом етичного страху став, на думку С. К'єркегора, інститут жертвопринесення в іудаїзмі, що визначав вид, кількість, порядок прийнятних Бо-

гові жертв. Наприклад, цілопалення (Лев. 1), хлібна пожертва (Лев. 2), мирні жертви (Лев. 3), за гріх (Лев. 4), за провину Лев. (5:1-6:7), а під час щорічного дня Окуплення приносились жертви за весь народ. Серед них лише одна була безкровною (хлібна), що була або самостійною, або доповненням до жертвовної тварини. Решта складалась із великої рогатої худоби (кіз, овець, тощо) чи птахів (голубів, горлиць, тощо). Жертви поділялись на приватні, принесені однією людиною, або суспільні – від всієї общини. Данський філософ вважав, що людина на рівні етики, наприклад представник іудаїзму, провину розглядала лише як «можливість», а страх перед провиною реалізувала через жертвопринесення. На відміну від зазначеного, релігійний рівень передбачав, що людина усвідомлює себе передусім гріховною, а страх перед гріхом та його наслідками породжував необхідність спокути. Зазначене спонукало філософа прийти до висновку про тотожність істинного страху та щирої, правдивої, справжньої віри. Отже, С. К'єркегор, спираючись на релігійну антропологію, обґрунтував існування стадій існування, які мають своєрідні риси та перебувають у взаємодії.

Трьом життєвим стадіям (естетичній, етичній, релігійній), запропонованим С. К'єркегором, притаманне поняття страху. Його оригінальну концепцію, як панівну емоцію, запропонував філософ. Для естетичної стадії характерним, на думку філософа, є страх, для етичної стадії – відчай, для релігійної – парадокс. Кожному етапу він визначив цінності та життєві вектори, які можна визначити, як стиль життя. Відповідно: прекрасне-благо-істина та «стосунки з миром»-«стосунки з самим собою»-«стосунки з Богом». «Ніщо є предметом страху в той же час все більше та більше перетворюється в Щось. Це ... Ніщо, до якого індивід не має жодного відношення, але Ніщо, яке підтримує живий союз з незнанням невинності (К'єркегор, 2012: 161).

Данський філософ писав, що усвідомлення існування поняття «гріховність» руйнує стан щасливого незнання. Безвинність, на думку філософа – це «жахливе ніщо незнання» (К'єркегор, 2012: 145). Оскільки вона формує страх як прагнення до незрозумілого та незнаного.

П. Флоренський, знавець християнської літератури, в роботі «Столп і встановлення істини» описав подібний досвід «якась сила захопила мене на край буття, і я відчув, що поза ним – абсолютне Ніщо. Темрява почала вливатись у все єство моє» (Флоренський, 1914: 205).

Феномен «страх» в християнській традиції мав подвійне тлумачення, як суто психологічне явище («страх») або трансцендентне («страх Божий»). На думку Ігнатія Брянчанінова, неможливо на чуттєвому рівні визначити аналог поняття «страх Божий». Він писав, що це нове відчуття є проявом дії Святого Духа (Симфонія по творенням). Християнська думка визначає «страх Божий», як певне відчуття сакрального та страх, породжений зовнішніми причинами, серед яких виокремлюють фатальні події, дії людей або представників темних сил, наприклад, бісів. Людину охоплює жах у наслідок відсутності повноти віри в Бога. Про зазначене свідчить, наприклад, євангельський сюжет, що описує поведінку

переляканих апостолів під час бурі. Ісус Христос називає їх «маловірними». «І ось піднялися хвилі великі на морі, аж човен покривало; Він же спав. Тоді ученики Його, підійшовши до Нього, розбудили Його і сказали: Господи, рятуй нас, гинемо. І говорить їм: чого ви такі боязкі, маловіри? Відтак, уставши, заборонив вітрам і морю, і настала велика тиша» (Мф.8: 24-27).

Автори християнської літератури пов'язують предметний страх із гріховністю, гординею та маловірством. Порятунком від цього поглинаючого відчуття, на думку святителя Феофана Самітника, є повернення людини до Бога, відмова від сваволі, підкорення Божому Закону. Земне життя людини, огорнутої страхом, свідчить про надмірне матеріальне спрямування. Єдина можливість подолати, наприклад, страх смерті, це спрямованість до Бога, через страх Божий.

Святитель писав: «Якщо хто боїться... покладай надію на Бога і зовсім не звертай увагу на збентеження... Біси стежать за нами, як ловці і уважно спостерігають за помислами нашими; які ми в помислах, подібні ж підносять нам свої мрії. Але страх Божий проганяє страх бісівський» (Смирнов, 1997: 397). Співзвучною є думка С. К'єркегора, який у свою чергу, наполягав, що страх є невід'ємною характеристикою «внутрішнього буття» (Innerlichkeit), яке сповнене гріховністю. Він писав, що «невинність – це не якась досконалість, до якої слід прагнути повернутися; бо тільки варто побажати її собі – і вона втрачена... Невинність – незнання» (К'єркегор, 2012: 140).

Феофан Самітник, вважав страх Божий початком премудрості, глибокого та самостійного мислення, початком справжнього життя, творчою силою, яка здатна відтворити «космос духовний» (Архимандрит Георгій (Тертышников), 1999: 507). Отже, страх у даному контексті виступає як визначена необхідність, як містичні сходи на шляху до Бога. «Від страху увага до себе і всіх вчинків, думок і почуттів. Від цього тверезе благоговійне життя. Від цього пристрастей придушення. Від цього чистота. Від чистоти з Богом перебування, не думками тільки, але і почуттям» – зазначав святитель (Святитель Феофан Затворник Вышенский, 2014: 178) Святитель Поняття «страх Божий» у Феофана Самітника набуває сенс феномена земного буття, стає його основою, етичною та онтологічною складовою. Він наголошував, що: «...страх Божий – головне. Коли він приходить, то, як добрий господар, все своєму створює в душі. Є він у вас? Якщо є, дякуйте Богові і зберігайте його, а якщо немає, розбудіть його, бо він в душі нашому міститься і, якщо не проявляється, то пов'язаний з неухважністю» (Святитель Феофан Затворник Вышенский, 2014: 251). Доречною є знаходимо у «Філософії мистецтва» Ф. Шеллінга, що страх зникає завдяки перевертанню відносин об'єкта і суб'єкта та являє собою чисту суб'єктивність (Шеллинг, 2012: 419).

У творі «Накреслення християнської моралі» Феофан Самітник розглядав страх Божий з онтологічної позиції та доводив, що зазначена категорія є чесною. Моральність він розглядав у трьох векторах:

настрій-справа-розташування та розкрив психологізм гріховного та духовного налаштування людини.

Звернення до справи, як результату усвідомленого волевиявлення набуває особливого значення, оскільки є інтерпретацією євангельської сентенції: «Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас у одежі овечій, а всередині хижі вовки. По їхніх плодах ви пізнаєте їх. Бо хіба ж виноград на тернині збирають, або фіґи із будяків?» (Мф.,7). Феофан Самітник підкреслював, що важливо визначити мету вчинку. Дія, керована гординею, свавіллям завжди є злом, а діяння «на славу Богу», «для Бога» стають добром Святитель Феофан Затворник (Святитель Феофан Затворник, 1998: 132).

Для представників релігійної філософії космізму М. Бердяєва, П. Флоренського, М. Федорова феномен страху насамперед був пов'язаний зі смертю та визначив початок «єсхатологічного пошуку» (Kelly, 2009). На думку декана богословського факультету Афіньського університету професора М. Бегзоса, місія М. Бердяєва полягала у налагодженні «філософського контакту між Сходом и Заходом» (Begzos, 1993). Початок ХХ ст. М. Бердяєв характеризував, як період раціональності, який спричинив соціальну апатію, нівеляцію спрямовану на ігнорування феномену смерті, намагання «приховати її від людей, ховати померлих непомітно» (Бердяєв, 2010: 411). Філософ у межах християнської традиції пише про два типи «страху» він зокрема зазначав, що «...страх нижчого перемішався зі страхом вищого, страх диявола зі страхом Божим» (Бердяєв, 2003: 392). На думку філософа жах охоплює людину в наслідок страждань, які є невід'ємною частиною життя. Відчуття страху перед апогеєм страждань – смертю є набагато яскравішими, виразнішими ніж сама смерть. Зазначене, на думку філософа може підштовхнути до самогубства, наприклад у випадку, коли «...страх хвороби сам стає хворобою» (Бердяєв, 2003: 271). Появу відчуття страху перед тлінністю фізичного тіла, філософ пов'язував із тим, що в наслідок гріхопадіння, Адам і Єва стали частиною матеріального, земного буття. Мислитель наголошував, що таїна смерті та того, що відбувається після неї, викликає у людини жах і смуток тому, що зазначене належить до духовного світу і стосується подальшого визначення місцезнаходження душі. Філософ запропонував ставитись до смерті як до блага, як до визволення, як до сакральної можливості спокутувати свою провину та гріховність «...є момент, коли обличчя покійного буває красивіше, гармонійніше, ніж було у живого. І навколо померлого минають, зникають потворні, злі почуття. Саме смерть очищає минуле і кладе на нього печатку вічності» (Бердяєв, 2010: 411). Лише наближення смерті здатне показати людині істинне значення матеріальних цінностей, кола спілкування, тощо. М. Бердяєв розкриває зазначену проблему, спираючись на християнське віровчення. Він зазначав, що пересічна людина відчуває жах, оскільки процес визволення від страждань неправомірно визначає як «небуття, порожнеча, ніщо...» (Бердяєв, 2003: 390). Подолання страху перед смертю, мислитель пропонує через прийняття та свідому

підготовку, завдяки духовному зростанню та вірі в Воскресіння Христа.

П. Флоренський також вбачав, що страх перед смертю людина може подолати через сприйняття її як блага (Флоренський, 1900). Зазначене, на думку мислителя, можливо лише завдяки духовній трансформації, що відбувається у наслідок усвідомленого праведного християнського життя. М. Федоров зазначав, що смерть це наслідок людської невиправної гріховності, тому неможливо позбавитись відчуття жаху перед смертю загибеллю. «...Можна здогадуватися ... як повинен був він збліднути від жаху, коли побачив кінець в особі собі подібного, єдинокровного» – наголошував філософ (Федоров, 1982: 398).

Обговорення

Об'єктом нашого дослідження є феномен метафізичного страху в релігійній екзистенції. Він є архаїчним почуттям та притаманний людині на кожному рівні цивілізаційного розвитку. Дослідник В. Каст писав, що аналіз зазначеного почуття є визначальним для розуміння поведінки людини. С. Кара-Мурза наголошував, що масовий релігійний екзистенційний страх є характерною рисою західної цивілізації. У нашому дослідженні ми намагались проаналізувати концепт «german angst» (сильне почуття, що поєднує «глибину», «безодню», «смерть»). Вийти на рівень впевненості у майбутньому, захищеності, душевної рівноваги можливо за допомоги ідей, запропонованих представниками релігійно-філософського космізму М. Бердяєвим, о. П. Флоренським, тощо. Зазначене і склало новизну дослідження.

Висновки

Якщо ідеї Феофана Самітника співвіднести із положеннями екзистенційної аналітики М. Хайдеггера, то можна прийти до висновку, що страх Божий є досконалим і робить людину істотою, яка спроможна відтворити духовний всесвіт. С. К'єркегор наголосив, що людській екзистенції притаманний глибинний вкорінений страх перед смертю, перед Ніщо.

Людина, яка є носієм страху Божого, має онтологічну відповідь про сенс свого життя, долаючи стан гріховності навіть на рівні намірів, устремлень, розмислів. Вона стає носієм якісних нескінченних трансформацій морального, релігійного, психологічного ґатунку. Наслідком зазначеного є усвідомлена екзистенція, реалізація буттєвого призначення, а на рівні душі – стан невимовного блаженства, тобто задоволення життям, відчуття вдоволення й радості. Отже, знаходимо певну схожість у поглядах П. Флоренського і М. Бердяєва на проблему звільнення від почуття страху перед неминучою смертю. Філософи вважали що зазначене відбудеться за умови духовних зусиль людини протягом всього життя. Феномен смерті, у творчості М. Бердяєва, отримав дуальний сенс, як зло, що пов'язане із жахом фізичного зникнення та як благо, що надихає людину до усвідомлення наслідків своїх вчинків, до спокути, до очікування «життя вічного»; через прийняття страху Божого. Прослідковується збіг сентенцій М. Бердяєва та Християнської церкви, в особі, наприклад, Ігнатія Брянчанінова, Феофана Самітника, о. П. Флоренського, тощо. Філософ у вчення про

смерть, як благо, додав ідею про можливість спокути гріхів та усвідомлення істинного сенсу буття, завдяки перебуванню на смертному одрі. М. Бердяєв актуалізував причини жаху перед смертю: спостереження за смертю інших людей, нерозуміння того, як вона діє на фізичне тіло та душу, туга за померлими, розмисли на тему пекельних тортур. Есхатологічна тема у творах М. Бердяєва, о. П. Флоренського дозволила сформулювати важливе уявлення про подолання людиною страху, жаху, туги, завдяки духовній підготовці до смерті протягом всього життя.

Список літератури

1. Архимандрит Георгий (Тертышников). Святитель Феофан Затворник и его учение о спасении. М.: Правило веры, 1999. 568с.
2. Бердяев Н. А. Диалектика божественного и человеческого. М.: АСТ; Харьков: Фолио, 2003. 620 с.
3. Бердяев Н. А. О назначении человека. М.: АСТ; Астрель; Полиграфиздат, 2010. 478 с.
4. Бердяев Н. А. Опыт парадоксальной этики. М.: АСТ; Харьков: Фолио, 2003. 701 с.
5. Исаев С.А. Теология смерти. Очерки протестантского модернизма М.: Политиздат, 1991. 236 с.
6. Кант И. Логика. Пособие к лекциям 1800 // Кант И. Собр.соч. в 8 тт. М.: Чоро, 1994. – Т. 8. – 450с.
7. Кошетар У. П. Екзистенційно-особистісні виміри людського буття (С. К'єркегор, О. Леонт'єв, Р. Мей) / У. П. Кошетар // Вісник Національного авіаційного університету. Сер. : Філософія. Культурологія. - 2010. - № 1. - С. 36-39.
8. К'єркегор. С. Понятие страха. М., Академический проект, 2012. 224с.
9. Святитель Феофан Затворник. Начертание христианского нравочения. – Репр. изд. 1895 г. – Москва: Правило веры: Моск. Сретен. монастырь, 1998. – 519с.
10. Святитель Феофан Затворник Вышенский. Наставления в духовной жизни. М. : Отчий дом, 2014. 336с.
11. Симфония по творениям Святителя Игнатия (Брянчанінова) // Электронный ресурс: http://azbyka.ru/otechnik/Ignatij_Brjanchaninov/simfoniya-po-tvorenijam-svjatitelja-ignatija-brjanchaninova-tereshenko/283.
12. Скиба І. П. «Екзистуюча людина» як підґрунтя нового гуманізму у філософії М. Хайдеггера / І. П. Скиба // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія. – 2016. – № 2. – С. 63-68.
13. Смирнов П.А. Жизнь и учение преосвященного Феофана Вышенского затворника. Калуга : Синтагма, 1997. 448с.
14. Ставцева О.И. В кругах сравнения... Понятие «экзистенция» у Шеллинга, К'єркегора, Хайдеггера. // Размышления о философии на перекрестке второго и третьего тысячелетий / О.И. Ставцева. – Серия «Мыслители», Выпуск 11. / К 75-летию профессора М.Я. Корнеева Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С.122-133.
15. Шеллинг. Ф. В. Й. Философия искусства. М., Книга по требованию, 2012. 487с.
16. Шестов.Л. Сочинения в 2-х томах: Т.1. Власть ключей. Т.2. На весах иова (Странствования по душам). М.: Наука, 1993.- 668 + 560 с.
17. Федоров Н. Ф. Сочинения. М.: Мысль, 1982. 709 с.
18. Флоренский П. А. Сочинения: в 2-х т. М.: Правда, 1990.
19. Флоренский. П. А. Столп и утверждение истины. Опыт православной теодицеи. 839 с.
20. Флоренский. П. А. Столп и утверждение истины. Опыт православной Теодицеи в двенадцати письмах. Москва : Издательство «Путь», 1914, 812с.
20. Begzos, M. P. Nikolaj Berdjajew und die Byzantinische Philosophie. Zur metaphysischen Tragweite der patristischen Theologie. Theologie 64, Athen Jan-Feb. 1993. URL: <http://www.myriobiblos.gr/texts/german/begzos.html>
21. Kelly, A. Russian philosophy. In E. Craig (Ed.), Routledge Encyclopedia of Philosophy. London: Routledge. Retrieved July 08, 2009, from <http://www.rep.routledge.com/article/E042>

22. May R. Psychology and the human dilemma. Princeton. NY: Van Nostrand, 2000. – 35p.

References

1. Begzos, M. (1993). Nikolaj Berdjajew und die Byzantinische Philosophie. Zur metaphysischen Tragweite der patristischen Theologie. Theologie 64, Athen Jan-Feb. URL: <http://www.myriobiblos.gr/texts/german/begzos.html>
2. Kelly, A. (2009) Russian philosophy. In E. Craig (Ed.), Routledge Encyclopedia of Philosophy. London: Routledge. Retrieved July 08, 2009, from <http://www.rep.routledge.com/article/E042>
3. May R. (2000) Psychology and the human dilemma. Princeton. NY: Van Nostrand
4. Arhimandrit Georgij (Tertyshnikov). (1999). Svyatitel Feofan Затворник i ego uchenie o spasenii [St. Theophan the Recluse and his doctrine of salvation]. Moscow: Pravilo veryi [in Russian].
5. Berdyaev, N. (2003). Dialektika bozhestvennogo i chelovecheskogo [The dialectic of the divine and human]. Moscow: AST; Harkov: Folio [in Russian].
6. Berdyaev, N. (2010). O naznachenii cheloveka. [On the appointment of a person] Moscow: AST; Astrel; Poligrafizdat [in Russian].
7. Berdyaev, N. (2003). Opyit paradoksalnoy etiki [The experience of paradoxical ethics]. Moscow: AST; Harkov: Folio [in Russian].
8. Isaev, S. (1991). Teologiya smerti. Ocherki protestantskogo modernizma [Theology of death. Sketches of Protestant Modernism]. Moscow: Politizdat [in Russian].
9. Kant, I. (1994). Logika. Posobie k lektsiyam 1800 [Logics. Manual for lectures 1800]. Moscow: Choro, – V. 8. [in Russian].
10. Koshetar, U. (2010). Ekzistentslyno-osobistlni vimlri lyudskogo buttya (S. K'Erkegor, O. Leontev, R. Mey) [Existential-personal dimensions of human existence (S. Kierkegaard, O. Leontiev, R. May)]. VIsnik Natslionalnogo avlatslyynogo unlvrsitetu. Seria : Fillosoflya. Kulturologiya, 1: 36-39 [in Ukrainian].
11. Kerkegor, S. (2012). Ponyatie straha [Concept of fear]. Moscow: Akademicheskij proekt [in Russian].

12. Svyatitel Feofan Затворник. (1998). Nachertanie hristianskogo nrvoucheniya. – Repr. izd. 1895 g. [Inscription christian moral]. Moscow: Pravilo veryi: Mosk. Sreten. monastyir [in Russian].

13. Svyatitel Feofan Затворник Vyishenskiy. (2014). Nastavleniya v duhovnoy zhizni [Instructions in the spiritual life]. Moscow: Otchiy dom [in Russian].

14. Simfoniya po tvorenijam Svyatitelya Ignatiya (Bryanchaninova) // Elektronnyy resurs: http://azbyka.ru/otchnik/ignatij_Brjanchaninov/simfoniya-po-tvorenijam-svjatitelja-ignatija-brjanchaninova-tereshenko/283.

15. Skiba, I. 2016. «Ekzistuyucha lyudina» yak pidgruntya novogo gumanizmu u fillosofiyi M. Haydeggera ["Existing Man" as the Ground for New Humanism in the Philosophy of M. Heidegger]. Visnyk Natslionalnogo avlatslyynogo unlvrsitetu. Serlya : Fillosoflya. Kulturologiya, 2: 63-68 [in Ukrainian].

16. Smirnov, P. (1997) Zhizn i uchenie preosvyaschennogo Feofana Vyishenskogo zatvornika [The life and teachings of the Most Reverend Theophan the Vyshensky recluse]. Kaluga: Sintagma [in Russian].

17. Stavtseva, O. (2002). V krugah sravneniya... Ponyatie «ekzistentsiya» u Shellinga, Kerkegora, Haydeggera [In comparison circles ... The concept of "existence" in Schelling, Kierkegaard, Heidegger]. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskoe fillosfskoe obschestvo [in Russian].

18. Shelling, F. (2012). Fillosofiya iskustva [Philosophy of art]. Moscow: Kniga po trebovaniyu [in Russian].

19. Shestov, L. (1993). Sochineniya v 2-h tomah: T.1. Vlast klyuchey. T.2. Na vesah lova (Stranstvovaniya po dusham) [Works in 2 volumes: V.1. The power of keys. V.2. On the scales of Job (soul wandering)]. Moscow: Nauka [in Russian].

20. Fedorov, N. (1982). Sochineniya [Compositions]. Moscow: Myisl [in Russian].

21. Florenskiy, P. (1914). Stolp i utverzhdienie istinyi. Opyit pravoslavnoy Teoditsei v dvenadtsati pismah [Pillar and affirmation of truth. The experience of Orthodox Theodicy in twelve letters]. Moscow: Izdatelstvo «Put» [in Russian].

У. П. Кошетар

АСПЕКТЫ ФЕНОМЕНА СТРАХ В РЕЛИГИОЗНОЙ ЭКЗИСТЕНЦИИ

В статье проведено исследование феномена «страх» как составляющей религиозной экзистенции. Реализация данной цели связана с актуализацией анализа содержания негативного психического состояния (тревоги, отчаяния и т.д.) и преодолении онтологического страха, присущего человеку. Было сделано последовательное рассмотрение эсхатологической темы, что позволило сформировать важное представление о преодолении человеком страха, ужаса, тоски, благодаря духовной подготовке к смерти в течение всей жизни.

Ключевые слова: философия космоизма; страх; смерть; религиозная экзистенция; мировоззрение.

U. Koshetar

ASPECTS OF THE INFRINGEMENT IN THE RELIGIOUS EXPOSURE

Introduction. Social sciences view a person as a qualitative characteristic of a person, which is formed in the process of activity and communication in a certain social environment. Representatives of humanistic philosophy pointed out that personality is a person as a value for which society is developing. In the conceptual plan, the work of the leading Ukrainian philosophers, sociologists, psychologists, such as V. Andrushchenko, I. Boychenko, L. Gubersky, V. Yevtukha, S. Krymsky, I. Manokhi, V. Moskalets, I. Nadolny, V. Roments, V. Chuika, V. Yaroshovtsa and others. P. Haidenko devoted his studies to the philosophical and theological views of S. Kerkegor. For our intelligence, the ideas of S. Isaev were devoted to the problem of death in Protestant modernism. The researcher O. Stavtseva considered aspects of the concept of "existence", inherent in the philosophy of S. Kierkegaard, M. Heidegger F. Schelling. The relevance of the study is to analyze the crisis state of religious consciousness, to identify the content of the negative mental state (anxiety, despair, etc.) and overcome the ontological fear inherent in man. **The aim and tasks** is to identify how the problem of ontology of a person is solved through the phenomenon of fear, as it is connected with the general-methodological settings of existential philosophy, the heuristic potential of which is contained in this decision. On the basis of a comparative analysis of the metaphysical understanding of personality, we explore aspects of the phenomenon of fear and the possibilities of overcoming it. **Research methods:** Our study uses a set of methods. The system-structural method has allowed to consider each element of philosophical discourse in projection on the whole. The hermeneutic method was used to understand and interpret the philosophical texts of S. Kierkegaard, L. Shestov, P. Florensky, M. Berdyaev, and others like that. The symbolic-existential analysis method was used to interpret symbols. The cognitive approach provided a look at the philosophical discourse through the prism of processes of thinking, perception and understanding. Important were the methods of conceptual-comparative analysis and retrospective modeling, which allow to analyze semantic invariants and to compare the outlook models of texts, the subject of discourse. **Discussion.** The object of our study is the phenomenon of metaphysical fear in the religious existence. It is an archaic sense, and its dimensions at each level of civilizational development. Explorer. Caste wrote that the analysis of the specified sense, is crucial for understanding human behavior. S. Kara-Murza noted that the mass of religious existential fear is a characteristic feature of Western civilization. In our study we tried to analyze the concept of "german angst" (a strong sense that combines "depth", "deep", "death"). To reach the level of confidence in the future, security, peace of mind is possible with the help of the ideas proposed by the representatives of religious-philosophical cosmism N. Berdyaev and P. Florensky, and the like. Specified and built the novelty of the research. **Conclusions.** If the ideas of Theophanes

Sammitnik correlate with the positions of existential analyst M. Haydeger, then one can come to the conclusion that the fear of God is perfect and makes man a being capable of recreating the spiritual universe. S. Kercegor stressed that human existence is characterized by a deep rooted fear of death, before Nothing. The man who is the bearer of the fear of God has an ontological answer to the meaning of his life, overcoming the state of sin, even at the level of intentions, aspirations, and meanings. She becomes the bearer of qualitative endless transformations of moral, religious, and psychological quality. The consequence of this is the conscious existence, the realization of the existential purpose, and at the level of the soul - the state of indescribable bliss, that is, the satisfaction of life, a sense of pleasure and joy. So we find a certain similarity in the views of P. Florensky and M. Berdyayev on the problem of liberation from the feeling of fear of imminent death. The philosophers believed that this would happen in the spirit of human life throughout life. The phenomenon of death, in the work of M. Berdyayev, received a dual sense as an evil associated with the horror of physical extinction and as a blessing that inspires man to realize the consequences of his actions, to the redemption, to the expectation of "eternal life"; through the acceptance of the fear of God. The concurrence of the maxims of Berdyayev and the Christian Church, in the person of, for example, Ignatius Bryanchaninov, Theophanes Samitnik, p.P.Florensky, etc., is observed. The philosopher in the doctrine of death, as a blessing, added the idea of the possibility of redeeming sins and realizing the true meaning of being, due to being on the deathbed. M. Berdyayev actualized the causes of the horror before his death: the observation of the death of other people, the lack of understanding of how it acts on the physical body and soul, the grief for the dead, and contemplated the topic of hellish torture. The eschatological theme in the works of M. Berdyayev, O.P. Florensky made it possible to form an important notion of overcoming a man of fear, horror, anguish, through spiritual preparation for death throughout his life.

Key words: cosmic philosophy; fear; death; religious existential; outlook.

УДК 130.2.19(045)

А. А. Матюхина

«КОСМИЧЕСКИЙ СТИЛЬ» В МОДЕ 60-Х ГОДОВ XX ВЕКА (КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

Национальный авиационный университет

Аннотация. В статье осуществлено культурологическое исследование особенностей «космического стиля» в моде 60-х годов XX века. Показано влияние достижений в познании и освоении космического пространства на становление и характер «космического стиля». Подчеркивается, что «космический стиль» в моде 60-х годов XX века заложил основы нового стиля одежды, соответствующего изменившимся реалиям современности. Смыслы, заложенные в «космическом стиле», определили характер одежды последней трети XX-начала XXI века. «Космический стиль» в моде представлен в статье как способ опредмечивания в костюме идей, возникших в обществе в результате освоения космоса.

Ключевые слова: мода, космос, «космический стиль», молодежь, молодежная мода, функциональность.

Вступление

Познание небесного пространства, космоса как Вселенной в целом, места в нем Земли, человека на протяжении истории было мощным рычагом развития материальной культуры, развивало и обогащало знание человечества о мире, о себе. Открытия Николая Коперника, Галилео Галилея, Тихо Браге лежат в основе самоосознания человека Нового времени – как «мыслящего тростника», по словам Б. Паскаля, песчинки в необозримой Вселенной. И в то же время, способного своим могучим разумом эту Вселенную охватить и познать. «Таким образом, культура, обязанная Земле своим рождением, с течением времени все более и более ориентировалась на космос. От фантазий о путешествиях на Луну и Марс, воспринимаемых как несбыточная утопия, земная культура в начале XX века взяла курс на проникновение в космос и освоение космического пространства» (Петрицкий, 2011: 10).

Вспомним основные вехи вхождения в космическое пространство. 1957 год – запуск первого искусственного спутника Земли, 12 апреля 1961 года – Юрий Гагарин осуществил первый орбитальный полет вокруг Земли. А уже через 4 года, 20 июля 1969 года, на Луне приземлился американский космический корабль «Аполлон» и космонавт Нил Армстронг впервые ступил на поверхность Луны. Человек уже не только наблюдал, познавал, осмысливал космос, осваивая его ментально. Он непосредственно, физически вошел в его гипер-

пространство. Вошел с намерением так же его освоить и изменить, как освоил и изменил поверхность Земли. Из наблюдателя Вселенной человек «...все более активно начинает выступать в роли субъекта, осваивающего Вселенную и преобразующего ее структуру» (Петрицкий, 2011: 8).

Прорыв в космос совпал по времени с началом общего процесса демократизации мировой политической системы. Как никогда, казалось, что с помощью науки человечество способно решить все свои проблемы и достичь лучшего будущего. В 60-е годы XX века среди населения Земли заметно вырос процент молодежи, как результат послевоенного «бэби-бума». В обществе появился целый слой молодежи, которая не знала тяжести войны, была хорошо образованной, экономически независимой, политически активной. Она отвергала традиционные ценности буржуазного общества, страстно стремилась к свободе, которая нередко понималась как вседозволенность, была в поиске новых жизненных ценностей.

В определенной мере, космические достижения предложили новые ценности, отвечающие потребностям эпохи, запросам молодежи. Космос, дело освоения космоса – воспринимались как дело молодых и для молодых. Наука, творимая молодыми, казалось, открывала дорогу в космос. Распространение не только и не сколько через научную, а скорее через научно-популярную, художественную литературу образа множественности пригодных для